

پیلتن و تمقن و رستم نیز گفتند سے و او زور ہشتاد پیل داشت سے خدا سے جہاں تا جہاں آفریدہ
 چو رستم سوار سے نیامد پدید با کجا زور دارد ہشتاد پیل چو خواهد کہ بند و لب رود میل پاشش صد شصت
 و شش سال عمر داشت چنانچہ مادرش در مرتبہ او گفتہ سے ایا ششصد و شصت و شش سالہ مرد چہ جانت
 بخوردی جہانت بخورد چہ عاقبت الامر شفا و برادر خورد او اقطع کابل را بوجہ از و در خواست و سے
 قبول نکرد شفا و باضا بطہ کابل کار بنطے دیگر ساخته و بر رستم آمد و شکایت خسرو باز نمود کہ مرا بد با میگویی
 و چون بتو مفاخرت کنم میان جمع زبان باستخفاف تومی کشاید و رستم ہر ہم شکار با سید سوار
 از نیم روز غزیت کرد و چون قریب کابل رسیدہ شفا و چنان باز نمود کہ چوں خبر تو خواہد شنید ہمہ حال
 تخاصی خواہی بزمین بساعت بروم و بحسن کفایت او را بیارم تا عرض فوت نشود پس باستعمال تمام ہر خسرو
 آمد و از قدم رستم خبر داد پیش ازال در اثنای راہ چاہا کافیہ و در میان سینجا و خنجرہ الیستادہ داشتہ
 و سرا سے آتہا چو بہا تنگ خس پوش کردہ کہ فر از آن آدمی با استنگی گذارد پس شفا و ہا خسرو صاحب خود
 با استقبال رستم آمدہ غاشیہ رستم پیادہ بروش نہادہ پیش سرا سپ رستم و ال شدہ چوں براں
 چاہا رسید آہستہ آہستہ در گذشتہ رستم ہارخس در چاہ افتاد و با سپ مجروح شد شفا و و خسرتیخ در
 سواران رستم نہادند و ہمہ غلغلیہ گردانیدہ رستم ہزار جلیہ خود را بر لب چاہ انداختہ شفا و کشتن سواران نزدیک
 چاہ رستم رسیدہ درختے بود نہاں بزیر آن استادہ شدہ تا حال رستم بہ بند چوں رستم دیدش گفت
 لے بخت نیک نکردی ترا بعد ازین تنگے نخواہد بود ای دن ہر چہ چنین کردی کمان من زہ کردہ با چہند
 چوبہ تیر پیش من بدار تا دیرین چند دے کہ باقی سمت اگر ہا نور سے قصد کنند دفع او تو انہم کردہ شفا و چنان
 کرد رستم چوں کمان و تیر یافت گفت کہ اکنون مکافات کردہ خویش محل گذار شفا و چوں چنان
 دید تہ درخت را پتہا خود ساختہ رستم تیر دران درخت زدہ چنانکہ از و گذشتہ و از سینیہ شفا و گذشتہ
 ہر زمین شستہ رستم شکر حق بجا آورد کہ ہر سے ہم بجات خود قصاص قاتل خود کردم و جان بچو تسلیم نمود
 فرامرز بن رستم کہینہ آن شکر و منالطہ کابل را با خیل خانہ در چاہ کشتہ و خاک کابل را دیر و زبر کردہ
 و رستم را بتابوت نہادہ در نیمروز ہر دین ابراہیم شاہی و قاص گردن شکنندہ و نام شخصے کہ سید سپر او
 از عشرہ مبشرہ است و او تیر کمان گران و تیرہ نازان است معنی میت اظہر است۔

قوله	
جان نہاد و مہم بیان شمع صفت از سر شوق	کردم ایثار تن خویش ز روئے اخلاص
شمع صفت شمع و ایشا را مرادند قوله	
کیمیای غم عشق تو تن حسا کی ماسا	زر خالص کند از چند بود و پھر رصاص
رصاص از زینہ قوله	
قیمت در گرانای چہ دانند عوام	حافظا گوہر یک دانہ مدہ جز بجواص
قیمت مراد قدر گوہر یکدانہ سخن عشق مدہ بیان کن خواص عاشقان۔	
عزل۔ روایت ضناد مجہ	
بیا کہ می شنوم بوئے جان زان عارض	کہ یافتم دل خود را نشان زان عارض
عارض ابر سایہ انگن و دندان پشک و آفتہ کہ پیش آید از دنیاوی و از بیماری و شکستگی کہ مردم را افتد و آنکہ لشکر را عرض کند و وال لگام بر پیشانی و کیسوی ریش و فارسیاں بمعنی رخسارہ استعمال کردہ اند	
الشرح رواں شدن در رفتن بر منہ شدن و کشادہ دل شدن و فراخ شدن ۱۲ من تاج المصادر۔ قوله	
بجل باندہ قدس و نازا زان قامت	بجل شدہ است گل گلستان زان عارض
بجل شرمندہ۔ قوله	
ز مہر روئے تو خورشید گشته عرق عرق	نزار مانده مہ آسمان زان عارض
نزار لائتہ قوله	
بشرم رفتہ تن یا سمن از ان اندام	بچون نشسته گل از خواں زان عارض
از خواں نام گلے ست سرنخ و قیل گیا ہے ست سرنخ۔ عزل	
حسن و جمال تو جہاں جملہ گرفت طول عرض	شمس فلک خجل شدہ از رخ خوب ماہ ارض
عرض پنا خجل شرمندہ۔ قوله	
دیدن حسن و سہ تو بہ ہمہ خلق واجبست	سجدہ در گہ تو شد بہ ہمہ شاہ ارض فرض
فرض فرمودہ حق و بہ ما اعطانی قرصا و لافرمنا۔ قوله	
از رخ تست میقتبس خورشید چہارم آسمان	بہچو زمین مقتبسین مانده بزیر بار قرص

روایت در بیخ کو جو وقت است ۱۲
 (مقطع) نزار نظر و کش ما افتد چکد آب حیات بوینا کہ خودے شدہ جاتاں چکان زان عارض شدہ

مقتبس بضم کیم فتح سوم روشنی گیرنده واخذکننده از چیزے خور آفتاب قمرض دام۔ قولہ	
گر لبسج پرورت گل شکرے بخشدم	کے تن اور مندن رتہ شود ازیں مرض
مرض بیماری۔ قولہ	
بوسہ بجاک پے او دست کجا و ہد ترا	قصہ شوق حافظا خود کہ ساندش لجرض
دست کجا و ہد کجا میر آید۔ غزل	
سوا و دیدہ من شد تر آب چشم بیاض	ہنوز چند نگار از من کنی اعراض
سوا و سیاہی بیاض سفیدی اعراض روے گردانیدن معنی مامضے گذشت اچھ گذشت فیماض فیض رنگ	
غزل۔ روایت الطاء	
زگر و چشمہ نوشت میدہ سبزہ خط	کہ کرد خضر بر آب حیات راہ غلط
چشمہ نوش دہن معشوق خضر کنایہ از سبزہ آب حیات اشارہ بچشمہ نوش حیات تازگی آب رونق و جاہ و فیض و عطا و روح و حرمت شطوطیہ مصیبت ماتم نمط بفتح تین جامہ ایست کیو و کتانی۔ غزل۔	
گر و عذار یار من تاکہ گرفت دو رخط	ماہ ز مہر روے اور است فتا و در غلط
عذار رخسارہ معنی آنست کہ گرد رخسارہ محبوب من تا خط غرضش برائے تسخیر عالمیان حلقہ بر کشیدہ و عاشقان را در اطاعت آورید بادور غرضش خط غلامی نوشتہ عالمیان را بہ بندگی آورد و طنش رازینتہ دیگر بخشیدہ ماہ کہ او مہر اقتباس انوار او مقتبس نورست و غلط افتادہ و رخسارہ یار را مہر سپہر تصور نمودہ در اقتباس نور او چشم کشادہ۔ قولہ	
از ہوس لبش کہ آن ز آب حیات خورست	گشود و آن دیدہ ام چشمہ آب ہجو شط
شط و حبلہ۔ قولہ	
کہ بہوات میدہم ذرہ مثال جان و دل	گاہ ہا آب یکشم آتش عطش ہجو بط
ہوا عشق ہط جانور سیت آبی معنی آنست گاہ جان و دل ذرہ مثال در ہواے تو میدہم و گاہ آتش عشق را با آب اشک می کشم ہجو بط کہ آتش خود را میکشد بشناوری یعنی چنداں می گرم کہ در آب اشک شناوری سے کنیم۔ قولہ	
موی کشادہ کردہ خمے تا بچمن در آمدی	شد رخ گل چو عفران مشک گل شط

مقتبس بضم کیم

ہنوز

سوا و دیدہ من شد تر آب چشم بیاض

ہوا عشق

سقط بفتخیم خط از قول و فعل و بیقتادون - قوله	
خال سیاه را بر آن عارض سیمرنگ بین	راست ز مشک مانند آن رخ ماه یک نقطه
ماندای منده است - غزل - رویت الطاء	
ز چشم بد رخ خوب ترا حسد حافظ	که کرد جمله نکویی بحساں حافظ
بیا که نوبت صلحست و دوستی و صفا	که با تو نیست مرا جنگ ماجرا حافظ
ماجرای گذشته گفتگو - قوله	
اگر چه خون دل خور و لعل و لبان	بکام دل ز لبش بوسه خونبها حافظ
خون دل خوردن در رخ و اندوه انداختن لعل لب بکام دل موافق مقصد قوله	
چیز ووق یافت دل من ز لعل نجیب	مراست شکره جان بخش غم و حافظ
ذوق بفتح چشیدن و آزمودن و کشیدن زه کمان غم و او در سازنده غم -	
غزل - رویت العین	
بامداداں که ز خلوت کده کاخ ابداع	شمع خا و رف کند بر همه اطراف شعاع
کاخ ابداع یعنی آسمان که بگردش او هر دم چیرے نو ظاهر میگردد و خاور خورشید اطراف جمع طرف شعاع روشنی - قوله	
بر کشد آئینه از جیب افق چرخ زناں	بنماید رخ گیتی بهزاران انواع
افق کنار - قوله	
در زوایای طرخانه بشپد فلک	ارغنون ساز کند زهره با آهنگ سماع
زوایا گوشهها ارغنون بفتح از سبای ساخته افلاطون که رویان دارند ساز کند بنوازند زهره نام ستاره مطرب فلک آهنگ قصه - قوله	
اچنگ در غلغله آید که کجاست منکر	جام ورقمقه آید که کجاست متاع
چنگ عاشق و عارف و مرشد غلغله شور جام کنایه از زندلا ابالی که خون جام اندویش بجهت پرست قرقمقه خنده با و از بخت متاع منگسند - قوله	
وضع دوران بنگر ساعز عشرت برگیر	که بهر حال همین است همین وضع

(مقطع) اب حیات حافظ کشته چهل خط
کس ببول عشق و شکر کند خط

(مقطع) بیا بخوان غزل خوب و طریقه پر سوز
که شکر است طرح بخش و جان از حافظ

و متع روش او صنایع جمع و منع یعنی وضع زمانہ بہین و تغیر و تبدل اور انکسار کن و بفرار غ خاطر فتنیں کہ بیک رنگ نیگزارد و فرار غ خاطر رانی سز و پس ساغر عشرت برکش و بقسمت راضی باش و اپنے از دست بر آید تقصیر کن و کار امروز بفرود کن و بہر حال بہترین او صنایع ہیں تصور کن۔ قولہ

طرہ شاہد و نیا ہمہ مکرست و قریب عارفان بر سر این قحطہ بخوبیند نیراز

طرہ شاہد و نیا آرایش تعلقات و بیوی قحطہ دنیا و در بعضے نسخہ پہلے قحطہ رشتہ دیدہ شدہ و رشتہ اشارہ بطرہ شاہد و نیا نیراز کینہ و جنگ۔ قولہ

عمر خسرو طلبا نفع جہاں سے طلبی کہ وجودیست عطا بخش کریمی نفع

نفع بیوردن و مہمانی عروسی۔ قولہ

منظر لطف ازل روشنی چشم امل جان علم و عمل جان جہاں شاہ شجاع

امل امید۔ قولہ

حافظ اربادہ خوری با صنم گلرخ خور کہ ازین بہ بنو و در وہاں کیچ ستاع

متاع رخت و بر خور داری۔ غزل

بفرو دل گیتی فروز شاہ شجاع کہ بہت در نظر من جہاں کینہ متاع

حقیقہ

با قسمیہ فرزندگی و شکوہ گیتی فروز روشن کنندہ عالم کینہ کتری۔ قولہ

بیارے کہ چو خورشید مشعل افروزو رسد بگلبنہ درویش نیز فیض شعاع

مشعل افروز و روشن کرد گلبنہ خانہ تنگ۔ قولہ

صراحی و حریمی خوشم زد نیابس کہ غیر ازین ہمہ سبب تفرق بہت صباع

صداغ درد سر۔ قولہ

بعاشقان نظر سے کن لشکر این لغت کہ من غلام مطعم تو با و شاہ مطاع

مطیع فرماں بردار مطاع فرماں روا۔ قولہ

بہنر نیمزد ایام و غیر از نیم نیست کجار و ہم تجارت ہاں کسا و متاع

غیر ازین اشارہ بہنر کسا و متاع کسا کسا ہاں موم بے اندیشہ و نادان۔ قولہ

بس سست درو شبانہ طے سغا نیر پیار حریف باو رسیدے رفیق تو بہ و واع

معلق (جہنم چہرہ حافظ خدا بندگناہ
زفاک بار کہ گمراہے شاہ شجاع

رفیق تو بہ اضافتہ بیانہ و دواع لے الوداع۔ غزل

ا کہ ٹکیت با کسم از بہر مال جاہ نزع

ا قسم بخت جاہ جلال شاہ شجاع

قسم سو گند شاہ شجاع نام شاہ خواجہ محمد و مرشد نزع کینہ و جنگ۔ قولہ

نہ بہنیم پس زین سیج کہ بکج بمتاع

برو ادیب و نصیحت گو کہ دیگر تو

اویب ادیب کسنہ۔ قولہ

کے کہ اذن منید اوی استماع سماع

بہیں کہ رقص کناں میر و و بنا کہ چنگ

رقص بیویر رقت شتر و پائے کو فتن نالہ زاری کردن با آواز بلند استماع شنیدن۔ قولہ

کہ من بندیش نوم بوے خیر ازین اصناع

خدا یرا بمیم شست و شوے خر قہ کینید

خدا سے را بواسطہ خدا خر قہ کنا یر از وجود۔ قولہ

نمیکنیم دلیری منید ہم صداع

بغیض جہر عہ جام تو تشنہ ایم وے

فیض و عطاشنہ محتاج صداع در دوسر۔ قولہ

بسا ز رو و غزل گوے بر سر و سماع

ز زہد حافظ و طامات او ملول شدم

زہد بر دو نوع است ظاہری و باطنی ظاہری تغلیل طعام و لباس و گفتار و صحت خلق و کثرت مصوم و مسلوٰۃ و ورود و او را داما خالی از عشق و باطنی آنست کہ در عشق معشوق از ما سولے او پر سیزیدن و با او آرام گرفتن
قال ابن عباس الزہد ثلثہ احرف فالزہد للعباد و الہاء ہدی اللدین و الدال دوام علی طاعت اللہ و
قال بعض الکلماء الزہد ترک الزینتہ و الہاء ترک الہواء و الدال ترک الدنیا و قیل الزہد علی خمسۃ اشیاء
الثبت بالحد و التبری من الخلق و الاخلاص فی العمل و احتمال الظلم و القناعة بان فی اللہ و اصل الزہد
اجتناب عن المحارم کبیرا و صغیرا و اداء جمیع الفرائض سیرا و عسیرا و ترک الدنیا علی اہلہا قلیلہا و کثیرہا
و سئل ابراہیم بن ادہم بم وجدت الزہد قال ثلثہ اشیاء رأیت القبر موحشا و لیس فی موش و رأیت
طریقا طویلا و لیس مہی زاد و رأیت الجبار قاضیا و لیس مہی جہ طامات سخن از چپ و راست و بیہودہ نوا
آوازیکہ ہر اصول سرود باشد و پردہ را ہم گویند و و تارا بر شیم سماع سرود۔ قولہ

شرب نشین کوے سر بازان ندانم چو شمع

در وفاے مہر تو مشہور خوبانم چو شمع

با کمال عشق تو در عین نقصانم چو شمع

بے جمال عالم آراے تو روز من شرب است

ردیف الفاء

طالع اگر مدد کند دانش آورم بکن	گر گیشم ز ہے طرب و رکبش ز ہے شرف
--------------------------------	----------------------------------

طرب خوش وقتی شرف بزرگی - قوله

طرف کرم ز کس نسبت این لچ امیدین	گر چه صبا همی بر دقصد من ز هر طرف
---------------------------------	-----------------------------------

طرف کرم ز کس نہ نسبت امید کرم از کس نہ اشرف - قوله

از خم ابروے تو امیج کشایش نشد	وہ کہ دریں خیال کج عمر عزیز شد تلک
-------------------------------	------------------------------------

خم کجی خیال کج اشاره بحصول کشایش از حسہ ابرو تلک صنایع - قوله

ایست دست کے شود دست خنثی	کش نزدست زین کمان تیر مراد بر بدت
--------------------------	-----------------------------------

ایر و مراد صفات کہ حجاب ذات است چنانچہ ابرو و حاجب چشم است و مراد آن باشد کہ دستے با سہای صفات مشغول شد چنانچہ وضع زاہدان است و مرا کشایش نشد و ازین لازم می آید کہ مشغولے تا یم باسم ذات تا کشایش دست و ہر کہ طریقہ عاشقان است دست خوش طاقت و توانائی و سخرہ و دست مال و زیوں - قوله

چند بنا ز پرورم مہر بہاں سنگدل	یا و پدر نمیکند این سپران ناخلف
--------------------------------	---------------------------------

بتان سنگدل و سپران ناخلف کنایہ از محبوبان مجاز کہ بے پروائی و بے نیازی طریقہ ایشان است و ایشان را پرور خود را پدید رازان گفته کہ ظہور خوبی خوبان از عشاق شود بے تقاضای نظر حسن تو افزوں نشود پس عاشقان مہربان ایشان بود و نیز عاشق پاک نظر پر و پدر ہر سہ یکے است یعنی آنست کہ چند عشق و محبت خوبان مجاز را پرورش دہم و خود را در جہان ایشان ننم کہ ایشان یا دہنی کنند و از ناخلفی خدمات مارا بخاطر نمی نهند پس ازین ناخلفان قطع نمودہ توجہ دل محبوب حقیقی آریم و تخم محبت او بزرع دل کاریم و نیر بہاں سنگدل و سپران ناخلف کنایہ از ہوا و نفس است خطاب بروح است کہ روح در دل آگاہی ما خود گوید کہ نفس و ہوا کہ بکلم ایزدی بکلم من بودہ اند و در تن انسان در آمدہ با غی گشتہ اند حالاً کہ نصرت ایزدی قرین عالم گشتہ و دل از خوف متالم شدہ چند ایشان را پرورش دہم و خوف عاقبت یکسو ننم کہ این سپران ناخلف رو بہ تبتوع خود نمی کنند و از کردار فاسد خود باز نمی گردند و نمیدانند کہ از فساد اینہا فتنہ در نہاد من است و کردار ایشان بلا سے جان و تن است - قوله

من بجبال اہرے گوشہ نشین و طرفہ آنگہ	مغنیہ ز ہر طرف میزندم بچنگ و دف
-------------------------------------	---------------------------------

طہ سنگدل خوف دل بے مہر ہفت روزہ ہر روز

طرفہ بضم چیز سے نو کہ پیشم خوش آید میرندم سے زند براسے من۔ قولہ	
بے خبر اندر ابدان نقش بخوان و لا تغفل	مست ریاست محاسب بادہ نبوش و لا تحف
لا تغفل گو لا تحف مترس۔ قولہ	
صوفی شہر میں کہ چوں لقمہ شبیبہ سے خورد	پارہ دوش دراز باو این حیوان غش علت
پارہ دوم دوائے کہ زیر دم اس بچے خوش علف خلیج الغدار۔ قولہ	
من بکدام دل خوشی می خورم و طرب کنم	کز پس و پیش خاطر لشکر غم کشیدہ صفت
صفت بفتح و ان رستہ۔ قولہ	
حافظ اگر قدم زنی در رہ خانہ ان عشق	بدرقہ رست شود ہمت شحہ نجف
خانہ ان خیل خانہ و دومان بدرقہ راہ سب شحہ نجف علی مرتضی رضی اللہ تعالیٰ عنہ	
غزل۔ رویت القاف	
زبان خامہ ندارد و سر بیان فراق	و گرنہ شرح و ہم باتو داستان فراق
خامہ قلم ندارد و سر بیان فراق زیرا کہ بیرون از احاطہ تقریر است شرح و ہم بیان کنم۔ قولہ	
رفیق خیل خیالیم و ہجر کاب شکیب	قرن جنت و اندوہ و ہمت ان فراق
رفیق پار و ہجر خیل اسپان و گروہ ہجر کاب ہدست شکیب مبر قرن نزدیک۔ قولہ	
چگونہ باز نم بال در ہوا سے وصال	کہ رعیت مرغ و کلم پر داستان فراق
باز نم کشادہ بال بازو۔ قولہ	
فراق و ہجر کہ آورد در جہاں یارب	کہ روے ہجر سپید باد و خانان فراق
جہاں بکسر اول بعینے روزگار صبح است از بندگی او حدی۔ قولہ	
در یخ مدت عمرم کہ بر امید وصال	بسر رسید و نیامد بسر زماں فراق
بسر رسید آخر شد نیامد بسر بہتازید۔ قولہ	
سرے کہ بر سر گردوں بفرزے سووم	بر آستان کہ نہادم بر آستان فراق
گردوں فلک بر آستان اول قسم راستاں معنی آن است کہ سرے کہ بر سر گردوں بفرز و اتحاد بگمانگی کہ در عالم اطلاق	
ہاں دولت عظمیٰ فائز گشتہ بودم سو گند راستاں کہ بر آستان فراق نہادم یعنی از جمع بفرز آمدم و سے تو زند	

۲۱۱

کہ ازین اتحاد عالم ارواح مراد بود کہ در اجا در مشاہدہ بودند و فراق عالم دنیا بود کہ مقام فراق ست و نمیتواند بود کہ مراد آن باشد کہ سرے کہ بر سر گردوں بفرخ و اتحاد می سودم یعنی بکشت و شود بمرتبہ السلاق رسیدیم سوگند راستان کہ بر آستان فراق نماندہ ام یعنی از ان مرتبہ تنزل کردہ ام خواہ این معنی از راه کسب نفس باشد و خواہ از ان راه کہ عارفان را بعضی اوقات از حال کمال کہ داشتہ باشد تنزل روے میدہد۔

کنوں چه چاره که در بحر غم بگردا بے | فتادہ ز ورق صبرم ز بادبان فراق

چارہ علاج گرواب ہائے غرق شدن کشتی ز ورق کشتی خورد بادبان بریق کشتی۔ قولہ

بے مانند کہ کشتی عمر گرفت شود | ز موج شوق تو در بحر بیکران فراق

کشتی عمر اضافتہ بیانہ۔ قولہ

فلک چو دید سر مرا اسیر چنبر عشق | بہ نسبت گردن صبرم بر سیمان فراق

چنبر حلقہ اش و دوت و جہز آن۔

غزل

سبا و کس چون خستہ بتلاے فراق | کہ عمر من ہمہ بگذشت در بلاے فراق

خستہ مجروح بتلا اگر قرار۔ قولہ

غریب عاشق بیدل فقیر و سرگرداں | کشیدہ محنت و ایام و دروہائے فراق

سرگرداں پریشان۔

غزل

مقام امن دے بغیش و رفیق شفیق | گرت مدام میسر شود زہے توفیق

غش یعنی آب تیرہ کبیر خیانت التوفیق سزاوار گردانیدن و قبل التوفیق اعانتہ من اللہ لعبد علی فعل متعنی آنست کہ منزل شریفی وے کہ دروغش نباشد و یار موافق کہ گرد خبث و غبار نفاق بردامن طہالغ سلیم ایشان نہ نشستہ باشد اگر مدام میسر آید این حیات محمود در قدم آنہاں دوستانہ پایاں رسانم چون خواہہ در آنگاہ سلوک در باد یہ طلب پیش آمد راہے دید بغایت صوب ہر طرف کہ رو آورد بنسیر از حیرت چہرے دیگر نیفرود و بجز عشق رفیق وے کسے نشد بنا براں گفت تمامی کرد۔ الخ۔

جہاں کار جہاں جملہ بیچ در بیچ ست | ہزار بار من این نکتہ کردہ ام تحقیق

یعنی دنیا و مافیہا در نظر عاقل در نیاید چہ آنچہ درین عالم ست و سلب قید شدہ ہمہ بیاد بے نیازی ہر خواہد پس باید کہ آنہماں زندگی با خلق کند عالم را بق رسد نہ ہر۔ قولہ

مقطع (بیت) شوق کراں بر شدی حافظ
بدست بحر ندان فراق
مقطع (بیت) عشق تو حافظ جو بیل حمیری
بند و بندہ و شکار و شکار و شکار و شکار

که مابدوست نبردیم ره بسج طریق	الجماست اهل دلت تا کند دلالت خیر
دلالت بنانی نبردیم ره نرسیدیم طریق روش قوله	
حکایتیست که عقلش نمیکند تصدیق	بیا که تو به لعل نگار و خنده جام
خنده جام جام پر از تصدیق راست این بیت در جواب آنست که خواجہ را بعضی از اہل افکار قسم کرده باشند بامرے کہ مخالف شرع است۔ قوله	
خوش است خاطر از فکر این خیال دقیق	اگر چه بوسے میانیت بچوں منی نرسد
دقیق باریک این خیال دقیق اشاره بوسے میاں۔ قوله	
که مهر خاتم چشم منست همچو عقیق	اگر برنگ عقیق است اشک من چه عجب
عقیق کو ہے ست بہ بین کہ از ان عقیق سنگے ست چوں در انگشتری کنند اندوہ از دل بردن کال تختہ با عقیق فانیہ مبارکہ مهر نقش میں ایجا کنایہ از چشم سرخ و دست کہ خیال آن چشم عاشق جا گرفته خاتم بکسر التاء آخر ہر چیز و بیخ ہر بیخ و کسر انگشتری ۱۲ من اہل ایم شاہی خاتم چشم اضافتہ بیانیہ چشم خاتم مناسبتہ وارد عقیق چشم سرخ محبوب سے آنست کہ اثر عشق و حرارت عاشقی در شبرہ خواجہ ظاہر بود علامات و آثار آن در سر و چشم خواجہ معلوم و مشاہدہ اہل مردم را در حیرت می انداخت حضرت نیز بنا بر رفع تعجب خلق گفتہ کہ اگر اشک من سرخ رنگ است برنگ عقیق عجب نیست کہ چنان چشم سرخ محبوب در خاتم چشم من نقش میگردد۔ قوله	
بکنہ او نرسد صد ہزار فکر عقیق	علا و تیکہ ترا در چہ ز نخدا نست
کنہ غور قوله بکنہ گفت کہ حافظ غلام طبع تو ام بچہ محبوب حافظ تعریف خواجہ کردہ و خواجہ آنرا بہ بطایبہ حمل کردہ میگردد بدین کہ تا بچہ عدم ہی کند عقیق بچہ عقیق احمق گردانیدن۔ غزل۔ روین الکاف قدرہ	
حق نگہدار کہ من میروم اندر معک	لے دل ریش مرا بر لب تو حق نمک
سے خطاب محبوب حق نمک اشارہ از دشنام و سخت اندر معک خدا بانو۔ قوله	
کس عیار ز رخا لخص شناسد چو نمک	در خلوص منت از بہت شکے تجربہ کن
خلوص دوستی و اعتماد و این بیت بمضمون البلاء واللواء کا لقب المذہب۔ قوله	
خلق را از دہن خویش بیند از لبشک	بکشاپستہ خنداں و شکر ریزی کن
پستہ میوہ است مشور پستہ خنداں کنایہ از دہن شکر ریزی کن سخن کوئی در آن گفتہ بودی کہ شوم مست و	

و پوست وعده از حد بشد و مانده و دیدیم و نزدیک معنی این بیت در آن بیت که سه سه پوسه کرد و ولبت کرده و طبع
 من با اگر او انگنی قرصندار سن باشی بدو منع خواهد شد و دو پوسه کمال صوری و معنوی - قوله

چرخ بر بزم زخم از غیر مرادم گردد / من نه آنم که ز بونی کشم از چرخ فلک

چرخ بر بزم زخم چرخ را بپرویز بسازم از غیر مرادم گردد اگر برادران گوید و مراد برادران ز بونی کشم و له دعا جزئی کشم قوله

چونکه بر حافظ خوشش نگذاری بارے / لے رقیب از نظرم بکرو قدم دور ترک

یعنی لے رقیب چون بر حافظ خوشش آن محبوب را نمی گذاری و همواره بفبلیسوفی و فتنه انگیزی
 سدی در راهش می آری تو هم بقرب او راه نیافته و یک دو قدم دور ترک نشدافتة - غزل

لے که شور افکنده دور بریم شاهان از نمک / او دستاں از لبت درخنده بستان از نمک

درین مصرعہ آخر تقلیب است تقدیر کلام چنین است کولبت درخنده بستان او دستاں از نمک معنی آنست که لے آنکه در مخالفت
 شاهان حقیقت و مجاز شورے انداخته و همه را متوجه بخود ساخته لب خود را فرماتا او دستاں یا در او که از طاحت تو
 شورے در نهادشان افتاده بستاند تمام ایشان را راحته رود و در پیشانی رخت بندد و این التماس بجناب محمد است
 و نیز در شان در شد سز که لے آنکه در مجالس سالکان شود انداخته و همه را متوجه بخود ساخته کولبت را که میان
 حقائق و معارف فریاد و شوریدگان را ازین سوزش وار باند -

می برو آب گهر لعلت بدر پاشی و لطف / میکند ترخ شکله با قوت زان از نمک

با قوت لب شیرین تو شکر پاشی خود از زان از نمک می سازد اے بے قدر و قیمت - قوله

شور می نیم از آن جادو و حسیرتت در شراب / ذوق می باجم در آن چاه ز خندان از نمک

جادو و حسیرتت در شراب کتایه از ناز از نمک از لطف است قوله

گر نباتت میر باید جان بشیر غی و لطف / قند شور انگیز لعلت میدد جان از نمک

قند شور انگیز لعل انصافه بیانیه اے لب آن اشاره بجان ربانی از نمک از روے دشنام و زجر
 نمک میر ز سخن عقاب و دشنام بگو - غزل

اے خضر پے خجسته چه نامی فدیت لک / دیگر سیاه چروه ندیدم بدین نمک

این غزل در وقت حضرت است پے خجسته مبارک قدم فدیت لک فدا کردم خود را برای تو سیاه چروه
 آدم سبز رنگ - قوله

(مطلع) آب حیوان با قوت حافظ از زان از نمک می سازد اے بے قدر و قیمت

خوبان سز و که برورت آیند جسمی	وانگاه خاک پائے تو بوسند یک بیک
خوبان سز و سزاوار خوبان آنست - قوله	
آدم ز حسن روئے تو گریه داشتی	از دیدنش بسجده پیر و آشتی ملک
گریه داشتی حصه نصیب داشتی - قوله	
صورتگران چین اگر آن چهره بنگرند	نقش نگارخانه چین را کشند حک
کشند حک تراشیده سازند - قوله	
وردوستی حافظ اگر نیستت یقین	ز رخالص ست و باک نمیداروازمک
ز رخالص اشارت بدوستی - غزل	
اگر شراب خوری جرعه فشای بر خاک	ازاں گناه که نفع رسد بغیر چه باک
<p>اشکال این بیت آنست نفع رسانیدن بگناه موجب چنین نمیشود که گفته اند درین گناه نفع بغیر سیر رسد پس در اں گناه باک نیست جو ابش آنست که معنی بیت چنین است که اگر شراب معنوی خوری و مستی اسرار مشاهد گردی باید که طالبان راه راهم نظر کنی و برایشان جرعه کن شراب فشای و توجه یادگیراں اگر چه بے نهایتی راه حق گناه است اما چون درین گناه نفع بغیر است در اں توجه بکسی نیست از برائے آنکه این توجه هم بغیر بر گناه برائے حق است موجب مزید قربت خواهد شد و نیز مرشد از کمال خواهش بدخونی عرض میکند که چون ترا مشاهد کرد حق بدست آید طالبان خویش را از اں ذوق بخشند که بوس سینه آن مرتبه حاصل شود اگر چه عارفان عارف را تلقین مشغول شدن دوری از وصال است بحکم سنات الابرار سیآت المقومین موجب خسران است باین مسننه خواهد گوید که از اں گناه که بد گیرے نفع رسد چه باک که این فعل اتباع آن سروران است قال لکل شیء فتره من کانت فتره بسنتی فقد اهتدی یعنی از تلقین مسترشداں اگر چه فتورے در مشاهدات شود اما چون تلقین هدایت بد گیران است و سنت است باک ندارد - قوله</p>	
خوردینغ و بخورے بشاهد وون و چنگ	که بیدریغ ز نذر روزگار تیغ هلاک
بیدریغ بے وسواس - قوله	
بخاک پائے تو ای سر و ناز پرور من	که روز واقعه پا و انگیر از سر خاک
<p>باقسم روز واقعه روز مرگ معنی آنست که مرا سوگند بخاک پائے تو ای سر و ناز پرور من که روز مرگ من پا و خود از خاک من و انگیر و از لطف خویشم بپائے خود بپذیری دم و ایسین لقاے خود میتر گرداں که روز خود بد افطار نمایم و جائز که از امانت است با امانت و از شرم که عقل عقلا از اسرار بختبر معذورانند - قوله</p>	

۱۲ و نام بر کسبندگان اورا سر بالا نشد

مهندس فلکی شاہراہ شش جستی	چنان بہ نسبت کہ رہ نیست زیر اوام متناک
مهندس اندازہ کتذہ یعنی مهندس فلکی کہ عقل ست راہ دیر شش جتی چنان بستہ کہ در و راہ بر آمدن نیست اسے طالب بگنار او فریب نمود و از طلب نیست یعنی عقل سے گوید کہ تو اسیر شش جتی و خداوند پاک از جہت بیرون ست پس یافت تو اورا از داورا امکان نیز بیرون۔ قولہ	
چہ دوزخی چہ آستی چہ آدمی چہ ملک	بندہ بہ ہمہ کفر طریقت ست امساک
امساک بسنل قولہ	
بزن براوج فلک حالیا سراوق عشق	کہ خود پرواجلت ناگہاں بہ تیرہ متناک
اوج بندی حالیا الحال سراوق چشمہ۔ قولہ	
فریب دختر ز طرفہ سے ز نذرہ عقل	مبا و تا بقیامت خراب طارم تاک
دختر ز شراب انگوری طرفہ نادر خراب و ہر طارم خانہ چوبین و بام تاک درخت انگور۔ قولہ	
براہ میگردہ حافظ خوش از جہاں رفتی	و عا سے اہل ولت بادوش دلپاک
میگردہ عاشق پاک تام و پاکبیزہ۔ غزل	
ہزار دہنم ارمی کنند قصد چہ پاک	گرہم تو دوستے از دشمنان مدارم پاک
پاک ترس۔ قولہ	
مرا امید وصال تو زندہ میدارد	وگر نہ صدر ہم از ہم سرت ہم پاک
صدرہ سدرتہ۔ قولہ	
نفس نفس اگر از باد نشنوم بویت	زبان نام کنم از غم چو گل گریباں چاک
نفس نفس دہم زبان زبان وقت وقت ساعت چاک شکانتہ۔ قولہ	
رود بخواب دو چشم از خیال تو بہیات	بود صبوری دل اندر فراق تو حاشاک
صبوری برکنندہ حاشاک کاف زائدہ۔ قولہ	
اگر تو زخم زنی بہ کہ دیگر سے مرہم	وگر تو زہر دہی بہ کہ دیگر سے تریاک
تریاک پازہرہ۔ قولہ	
بضرب سیفک قتل حیاتنا اہدا	لان روحی قد طالبان کیون فداک
بزون شمشیر پوشتہ شدن من زندگانی ماست نام پس بدستی کہ جان من بختی خوش شدہ با ایک ہندے تو۔ قولہ	
عنان نہ پیچم اگر می زنی لب شمشیرم	سپر کہم سر و دستت نہام از فتراک

ن خان

سبز بوشال خطت بر گرد لب	ہچو حور اسند گرد سلسبیل
سبز بوشال خط اصنافہ بیانہ مراد تعینات کثرت لب تجلی اسم مشکلم مراد ذات۔	قوله
ناوک چشم تو در ہر گوشہ	ہچو من افتادہ وارو صد قتیل
ناوک بمعنی تیریزے آمد این جاہیں معنی ناوک چشم تجلی ذاتی قماری مراد تعینات اسم اصل	قتیل کشته۔ قوله
بے دم و مطرب بفرود سم مخواں	راحتی فی الراح لا فی السبیل
راحت من در شراب ست نہ در سلسبیل ست۔	قوله
یارب این آتش کہ بر جان من ست	سر و کن زان ساں کہ کردی بر خلیل
این آتش عشق زان ساں روشن خلیل ابرہیم علیہ السلام قوله	
پایے مالنگ ست منزل وورد ست	بس زان دست ما کوتاہ و خرمایہ بر خلیل
پایے مالنگ ست طاقت رفتارہ منزل وورد ست مکان بس بید دست ما کوتاہ استعداد	ماناقص خرمایہ حصول مراد خلیل مراد محل خطر۔ قوله
شاہ عالم بہت و غرو مال	باد و ہر چیزے کہ خواہد زین قبیل
شاہ عالم کنایہ از مرشد قبیل نوع۔	قوله
کس نداند گفت شعرے زین غلط	کس نیارو سفت دُرے زین قبیل
زین قبیل این قسم۔	قوله
حافظ از سر سبز عشق نگار	ہچو مور افتادہ زیر پایے پیل
سے بروہ دلم را تو بدین شکل و شمائل	پروا سے منت نیست ہمانے بتو مائل
بروہ کے فریفتہ بدین شکل و شمائل بدین طرز و شیوہ مائل عاشق سوال اگر کیسے گوید قافیہ	
بیت دوم این غزل و میت آخر این غزل با قافیہ جملہ ابیات دیگر چکو نہ صورت سیند و جواب العن	
کہ دریں توفانی آمدہ است حرف تاسیس ست و تاسیس الفی ست کہ میان او و روے یک حرف	
متحرک واسطہ باشد چون شامل و کامل چنانچہ کمال اسمعیل صفا لانی گفتہ ہے لے آنکہ لان میزنی	
از دل عاشق ست ہ طوبی لکن از زبان تو بادل موافق ست یہ و شعرا ہ عبسہ بر خلاف فصحا ہ عرب	
تاسیس را واجب نہیں دارند بلکہ مستحسن پندارند چون سلمان گوید سے رفتند رینقاں در سیند بمنزل	
در خواب و غرور سے تو ہنوز اے دل غافل یہ نظام الدین گنجوی ہم سے ہمہ سختی از بستگی لازم ست یہ	

عزل

چوں در بشکنی خانه پر میرم ست - قوله	
وصف لب لعل تو چه گویم بر قیباں	نیکو نبود معنی نازک بر جاہل بد
لب لعل ہاں لب مراد لطف و نیز ذات معنی نازک وصف لب جاہل کنایہ از رقیب - قوله	
ہر روز چو حسرت زد گریہ و زفر زون ست	مہ را نتوان کرد بروے تو مقابل
زیرا کہ ماہ بعد از بدر کاستے دارد - قوله	
دل بردی و جان میدہت غم چه فرستی	چوں نیک رفیقیم چه حاجت بجاسل
نیک رفیقیم اے نیک غم سیم حاصل طلب کردن - غزل	
پہ سحر چشم تو اے لعبت تجستہ خصال	بہر خط تو اے آیت ہایوں فال
تمامی ہا کہ دریں غزل ست قسمیہ است لعبت تجستہ خصال معشوق آیت ہایوں فال محبوب قوله	
بنوش لعل تو اے آب زندگانی من	بہرنگ و بوسے تو اے نو بہار حسن و جمال
نوش تریاک و شیریں تو تیا سیرمہ - قوله	
بگرد راہ تو یعنی بسایہ اسید	بخاک پاسے تو یعنی بر شک آب زلال
زالال شیریں - قوله	
بطیب خاق تو و نفخہ شمامہ گل	بوسے زلف تو و نکت نسیم شمال
نفخہ باد و شیریں - قوله	
بآن عقیق کہ مارا ست مہر خاتم چشم	بآن گہ کہ شمارا ست در لسان بہتال
خاتم انگشتری لسان زبان مقال گفتار - قوله	
بآن صحیفہ عارض کہ گلشن چشم	بآن حدیقہ بینش کہ شد مقال خیال
صحیفہ صحف و نختہ و نامہ عارض رضارہ گلشن گلزار بینش بیانی - قوله	
بسر و ماہ نہایت با قناب بلبند	باستان رفیعت با سمان جلال
رفیق بلبند جلال بزرگی - قوله	
کہ در رضاے تو حافظ کہ التفات کند	بہر باز نامند چه جاے مال و منال
کہ در رضاے تو حافظ این بیت جو اب تمام ابیات بالاست بہر باز نامند لے عرسد کند - غزل	
بہر گل شدم از توبہ و شراب نخل	کہ کس مباد ز کردار ناصواب نخل
ہر گل موسم بہار کنایہ از مشاہدات و تجلیات و چون بشاہدات تجلیات رسیدم	

ماہ عقیق یعنی سگند با آن چشم سرخ کردار عشق گمنام است در چشم شمشاد من و سوزند با آن مراد عیار شمشاد است در زبان لے سوزند با آن چشم سرخ کردار خیال آن چشم نرسد بہت گفتند و سوزند با آن حدیقہ بینش کہ کنایہ از چشم نمود کرد و بہر ماہ نوبت واقف بلبند
 حافظ جو پو پو در حرم عشق نہادوی پو در دامن او دست زن و از ہمہ بہل +

وآن هند است دوم بشتری وآن چین است سوم بمرغ وآن ترکستان است چهارم بآفتاب
 وآن خراسان است پنجم بزهر وآن بلاد النهرست ششم بعطار وآن روم است هفتم بقبر وآن پنج است
 خراج حاصل قوله نخل

خوش خبر دادی ای نسیم شمال که بما میسرود زمان وصال
 نسیم شمال بادے که از دست چپ وزد و مراد از آن نسیم شرقی یعنی میرسد زمان وقت وصال پیوستن
 مراد ملاقات قوله

مالسی و من بزی سلم این حیران تا و کیف الحال
 یعنی چیت مرسلے را کہ نام معشوقہ است کیست موضع موسوم بزی سلم از جہت آنکہ سلم یعنی درخت کمان
 دروے بسیار است و کجا اندمهایگان و چگونه است حال ایشان - قوله

قصه اشوق لا انفصام لها وصمت بہنا لسان مقال
 قصہ عشق نیست انفصام مر آن ابرو خاموش شد اینجا گفت و گو قوله

عرصہ بز مگاہ خالی ماند از حریفان و رطل مال مال
 رطل پیمانہ قوله

سایہ افگندہ حالیا شب بچہ تا چہ بازند شبروان خیال
 شبروان خیال اضافتہ بیانیہ و شبروان دزدان اگر بندہ بشیر طوطی خیالاً شب معنی آنست یعنی اکنون شب بچہ
 سایہ افگندہ خانہ دلم رابطہات گوناگون آگندہ تا دزدان خیال چہ بازی نمایند و با وورد سازند قوله
 عفت الدار بعد عافیۃ منہم شد خانہ بعد از منہم شدن یعنی خوب منہم شد فاسلو حالما
 عن الاطلال پس رسید شما حال آنخانہ را از آثار سرا ہاے کہتہ قوله

ترک ماسوے کس نمی نگرد آہ ازین کبریا و جاہ و جلال
 ترک معشوق نمی نگرد از غایت تکبر آہ افسوس کبر یا تکبر جاہ مرتبہ جلال بزرگی قوله

فی جمال الکمال نلت منی صرف اللہ عنک عین کمال
 یعنی در جمال و کمال تو یافتم آرزو ہاراے ترا در جمال کمال یدم بگرداند خدا از تو چشم زخم را کہ در وقت
 کمال عارض سے مشود قوله یا بریدے جاک اللہ سے قاصد مر غراز نگاہ دار و ترا اللہ سے

مرحبا مرحبا تعال تعال خوش آمدی خوش آمدی بیایا غزل

دارای جهان نصرت بن خسر کامل | تیجے بن مظفر ملک عالم و عادل

دارای شاه ایران بین سپر بہمن شاه کہ ارد شیر نیز نام داشت اورا داراب دارای کہ نیز میگفتند و دارای اصغر سپر اوست مادر اہل ہما بود دختر بہمن کہ بقتوسے علمای آذر پست دختر خود را بجہالہ خود آورد بود و اورا داراب از ان گویند کہ مادرش اہمن وقت مردن پادشاہی اودہ بود و او اشتیاق پادشاہی بسیار داشت از ان جہت حکمے کہ از بہمن داشت متوازی میداشت قولہ ہم باخفا شد سپر اور صند و قنارہ و جواہر فاخوردان داشت چندی بیازوس موہو بستہ صندوق برود آب انداخت و جوارے را تہوی جاسوس کرد تا حالش بچہ بخامد صندوق برگا زگاہ رسید گازیے اورا واکردہ چون بچہ دولت مند دید بچہ بسیار و سپر اوفوت شدہ بود و شیر زن باقی بود اورا بخانہ بردہ زن سپر و پرورد و چون آب را یافتہ بود داراب نام نہاد و چون سی سالہ شد حق تعالی اورا بشاہی رسانید و اورا دارای اکبر خواندند و پسرش کہ جنگ سکندر کشتہ شد دارای اصغر گفتند و دارای اکبر فیلقوس قہر مہ را دستگیر کردہ و ہر سال ہزار رضیہ زرین ہر یکے بوزن چہل مثقال بر و خراج نہادہ و دو از وہ سال ملک اندہ بود بعدہ دارای اصغر ولی عہد شد من براہیم شاہی و نیز دارا دارندہ نصرت یاری قولہ

حافظ عشق و صباری تا چندہ نالہ عاشقان خوش است بنالہ

تعییم تو بر جان خرد واجب و لازم | انعام تو بر کون مکان فائض و شامل

فائض ریزندہ شامل درگیرندہ قولہ

روز ازل از کلک تو یک قطره سیاہی | بر روی ما افتاد کہ شد حل مسائل

تو خطاب بتیجے بن مظفر یعنی روز ازل از کلک تو یک نقطہ سیاہی بر روی ما افتاد کہ اورا قضا و قدر این شرافت است و او کہ تاریخ جملہ ہمات عالم شدہ و حل چندین مسائل فقہی از و گشتہ چون عدل زن شوہر مردہ و صوم و حج و زکوٰۃ و غیرہ قولہ

خورشید چو آن ہند و سیتہ بدیل گفت | اسے کاش کہ من بودم آن بندہ مقبل

ہند و خال معروف بندہ و در مقبل نیک بخت باعتبار آنکہ بر رو جایا فتمہ قولہ

شایا فلک نرم تو در قہر و عساست | دست طرب از امن این سلسلہ کسلی

بزم خاص شہزادہ جشن طرب نادہی و نسرہ ز فرستہ سرود قولہ

خالی
نہ ہند و سیتہ بدیل
نہ کاش کہ من بودم آن بندہ مقبل
نہ دست طرب از امن این سلسلہ کسلی
نہ بزم خاص شہزادہ جشن طرب نادہی و نسرہ ز فرستہ سرود قولہ

اسے آنکھوں سے دیکھنا اور سلام چناؤ تو کوشو کہ سے خوش جہان بخش کر از غم کشت
بروز جہان روز جہان جان و تن دل کشت کردن بدخواہ گرفتار سال

چون و فلک بچسره بر منج عدست خوش باش کہ ظالم نبرد راه بمنزل

بچسره سر منج روشن منج عدست ہر یکے را بجز اسے خود میرساند منزل مقصود قولہ

حافظ قلم شاہ جهان مقسم ز رقت از بہر معیشت کمن اندیشہ باطل

شاہ جهان اللہ تعالیٰ مقسم قسمت کنندہ معیشت تحصیل قوت باطل بہبودہ و این بیت مفید معنی توکل است تا میں داتیر فی الاخر لا اظلم علی اللہ زرقا قال من شق شدقی ضمن رزقی و این وسوس از راہ فقر محض شیطانیت قال ان الشیطان یعدکم الفقر چون حال نیست دل را از اندیشہ مالا یعنی نگاہ باید داشت و نظر بحق باید گماشت قال من شق العوام فی تعیینہم وزرق الخواص فی تعیینہم ۵ اینمہ جد و جد حاجت نیست ۶ اینچہ روزیت میرساندت غزل

رہران عاشق بسن باشد دلیل آب چشم اندر ریش باشد سبیل

رہران عاشقان دلیل را ہنما سبیل وقت قولہ

اختیاری نیست بد نامی ما ضلالتی فی العشق من ہدی سبیل

گمراہ کرد مراد عشق کسیکہ ہدایت میکند راہ را یعنی مرشد سے کہ مراد ظاہر پرستی شرع سے آہستہ چون مرثا بیان عشق دید و درون مراد بخش عشق روشن ساخت کہ نزد شما مثلالتت نزد ما عین ہدایت قولہ

سوج اشک کے آرد حساب آنکہ کشتی راند بر خون قتیل

این گریہ مار کے دفعے و اعتبار سے وارد قتیل عاشق قولہ

آتش عشق بتان در خود بز ن ورنہ از آتش گذر کن چون خلیل

یعنی عشق معشوقان حصول کن یا آتش تجلیات در دل خود روشن ساز۔ قولہ

یا بستہ بر خود کہ مقصد کم کنی یا منہ پا اندرین ہنئے دلیل

یعنی در سلوک عشق ہستی خود را پیش مبار و این نکتہ را گوش دار کہ از سبب این مانع مقصد نرسنی و مقصود کم کنی و اگر این حالت نہ آستہ باشی و خویش را میرا شی در راہ عشق قدم منہ جاشا و کھلا از جا و شریعت تجاوز منما کہ سر سبز بالاست موجب فساد و ضلال و نیز آنست کہ بخاطر خود بگذران کہ درین راہ بے ذہنی مبار مقصد کم کنی بے یاری دوساز کہ در رہ و مرد راہ بند شد از نشیب و فراز و بے دلیل قدم درین راہ منہ و عاقبت اندیشی و پیش دین منی از دست مدہ کہ بدارشہ رعیت از دست مدہ

و اگر پاکی بخاطر داشته باشی خلاف شریعت سر موندانستی معنی الرفیق ثم الطریق را بجا طریقی اتباع
سلف قولاً و فعلاً از دست ندی - قوله

یا رسوم پیلانان یا دگیر | یا مدہ ہندوستان را یا دویل

باید دانست کہ پیل چون خواب میرود و زاد و بوم خود را بچوای می بیند در بیداری بدستی پیش گیر و تا پید
می آید پس سوم پیلانان آنست کہ یکدم از وفا غافل نمیشوند و او را بجز خود خفتن نمیدهند اگر میرود و موافق
میکنند یعنی چون عشق را بخود راه داری از زمانے غافل مباش و بکلی محبت بگویم و در شدت مصائب
مبادا وطن یا و کرده باز اول خیزد و آتی تو بکمال نارسیده متدرک گردا اللہم انی اعوذ بیک من الخوف
بعدا اللود و نزول البلاء علی القوم قوله

حسن بن نظم از بیان مستغنیست | بر فروغ خورکے جو پدوسیل

خو آفتاب قوله

معجزہ ہست این شعر یا سحر حلال | ہاتھ آور داین سخن یا جبریل

معجزہ ایچہ خلق را بدان بجز کفند سحر حلال فصیح ہاتھ فرشتہ آواز دہندہ مراد القای غیبی فی الامام
جبریل وحی منزل قوله

آفرین بر کلک نقاشے کہ داد | بکر معنی را چنین حسن جمیل

آفرین بمعنی تحسین نقاش نقش کشندہ یعنی شاعر بکر معنی اضافه بیانہ مراد شعر نادر کہ الماس میدہ
خاطر ایچ سخنور نگردیدہ حسن فصاحت بلاغت جمیل نیک بدل عوض بدیل شریک نام خاقانی
قال وقیل سخن لا ینفع غزل

ساقی بیار بادہ کہ آمد زمان گل | تابش کنیم توبہ کہ کردم میان گل

بادہ شراب محبت زمان گل آواں شہادت تجلیات تابش کنیم توبہ کہ کردم میان گل توبہ کہ قبل
ازین کردہ بودم در ہنگام مشاہدات آزابشکنم قوله

کوری خار نعرہ زنان تا چمن ویم | چون بلبلان نزول کنسیم آشیان گل

کوری خار بر کور کردن رقیب آشیان خانہ مرغان قوله

در صحن بوستان قہج بادہ نوش کن | کایات خوشدلی ہمہ مد نشان گل

بانی اشعار یا فتیلتہ

در گردہ بیابان

بسیار از نشان

صحن بوستان مجلس شد کایات خوشدل همه مدشان گل یعنی حصول عشق باین همه فرقتا است قوله

گل چین رسید شوایم از فراغ | یار و شراب خواه و سرا بوستان گل | فرق

گل جوانی چین بدن مشوایم از فراغ وقت از دست مده یار محبوب مرشد شراب عشق سرا بوستان بوستان سرا و مجلس مرشد بوستان پیر قوله

حافظ وصال گل طلبی همچو ببلبلان | جان کن فدای خاک ره بانعبان گل

حافظ وصال گل طلبی اگر میخواهی که بوسل محبوبی ببلبلان عاشقان گل بانعبان مرشد غزل

شمت روح و داد و شمت برق وصال | بیا که بوس ترا میرم اسه نسیم شمال

بوسیدم من بوسه خوش دوستی و نشان کردم من برق وصال ایضی دیدم مشاهده تجلیات را بیا که بوسه ترا می برم و طالب جو یاسه تو ام اسه نسیم شمال و مرشد بالکمال قوله

احاد یا بحال بحیث و انزل | که نیست صبر و حیل در اشتیاق چاه

الف ندایه حاوی سرود گوینده اسه رانده با بحال از راه جمال جمع جمل و جمل شتر معنی آنست اسه حد اکنده مرشتران حبیب استاده شو نزل کن که نیست ملاصیح و حیل در اشتیاق آن حال معنا سوال اطلاق لفظ حبیب محبوب بحق تعالی در شرع نیامده جواب آنست که این اطلاق از راه صفت است نه علیه قاضی بیضا میگوید قسید که ذات حق متصف باشد بصفته پس اطلاق لفظ که درال بران صفت بود جایز است جواب هم آنکه اطلاق یک اسم در شرع صحیح اطلاق مرادف اوست اطلاق اسم و در واقع شده پس اطلاق لفظ محبت محبوب نیز صحیح باشد قوله

شکایت شب بچران فرو گذارید | بشکر آنکه بر افکند پرده روز وصال

بر افکند پرده روز وصال روز وصال پرده از میان برداشت قوله

بیا که پرده گل ز بهفت پرده چشم | کشیده ایم بتحریر کارگاه خیال

چشم را چند طبقه است اول صلبی دیگر شیمی دیگر شبکی دیگر زجاجی - دیگر جلدی - دیگر بعضی - دیگر عنکبوتی - دیگر غشی - دیگر قرنی - و این مجموع را حدقه گویند و در حدقه گوشتی است پسید و حرب آنرا ملتحمه گویند و قبل بهفت پرده اول صلبی دوم شیمی سوم شبکی چهارم عنکبوتی پنجم غشی ششم قرنی هفتم ملتحمه - و این اگر بگویند اگر چه در گلزی همه شریک اند لیکن این با ازان گویند که نمود

بدست کفوله تعالیٰ انا زینا السماء الدنيا بزینة الکواکب اگر چه کواکب به شتم فلک انداما بسبب
نموداری با سمان دنیا که آسمان اول است نسبت کنند کارگاه کارخانه معنی آفت که اسے پار میا
که پرده گلریزه از پرده چشم است تجریر کارگاه خیال بر کشید ایم و همیشه در تصور خیال می کشیم تا ترا دیدیم

قوله

بجز خیال با نغم نیست دل تنگ | که کس مباد چون آله خیال محال

والله آشفته محال شکل قوله

لال مصاحبه مینمایم از جنانان | که کس نمیدماند ز جان خود بلال

مصاحبه بر اے مصحبت جان خود اے معشوق که بجای جانان است قوله

قتیل عشق تو شد حافظ غریب و لاج | سخاک ما گذرے کن که خون بات حلال

قتیل کشته غزل

هر نکته که گفتم در وصف آنشامل | هر کوشید گفتار شد در قائل

در بفتح و الشد نیکویی خواجہ میگوید در ستایش قول خود که من آن سر و گلزار را بغایت تعریف کرده ام
هر چیز که آن عارض قاصد توصیف کرده ام بیان آنست که شید گفت مرخص است نیکویی گویند. قوله

گفتم که کنه بخش بر جان نا تو انم | آفت آن دم که بود جان میان حائل

گفتم یعنی مر آن معشوق که گفتم آن دم آن وقت قوله

تحصیل عشق مرندی آسان نمود اول | جانم بسوخت آخرد کسب این فضائل

رفتن طریق عشق و محبت ز زین شیوه صدق و مودت اگر چه آسان نما است اما بی پایان ساندین
این امور در غایت صعوبت است و اشکال قوله

حلان بر سر این نکته خوش سراپد | از شافعی میسرید امثال این مسائل

حلان منصور حلان این نکته سخن عشق شافعی نام امام شریعت امثال مانند با این مسائل سخنان عشق
یعنی اهل حال دیگر اند و اهل قائل دیگر اند اهل قائل که از حال می لافند همیشه در ترهات می بانند
و هر سخن از اهل آن باید پرسید چنانچه سخن حکمت از حکیمان و سخن فقه از فقیهان و سخن نجوم از نجومیان
همچنین سخن عشق از عاشقان. قوله

در عین گوشه گیری بوم چو چشم مست	اکنون شدم چوستان بر تو مائل
عین کمال چشم مستت خطاب محبوب مستان عاشق قوله	
از آب دیده صده طوفان نوح دیدم	وز لوح سینه نقشت هرگز نگشت نائل
یعنی بدل هوش و گوش و چشم آبخنان مشغوف جمال جان افروز تو ام که روز از شب شب از روز زیدم بالفرض اگر عالم را آب بر بند که خبرم شود زیاده ازین چه تواند بود که از آب دیده صده را نوح قوله	
دل داده بیار و عاشق کشته نگارے	مرضیة السجایا محمودة الخصال ۴
مرضیة السجایا نیکو عادتها قوله	
در داکه بر در خود بارم نداد دلبر	چندانکه از جوانب اینک تخم و سائل
در داکه افسوس قوله	
اورد دست دست حافظ تو دید چشم زخم است	یارب یمنیم آزاد گردنت حائل
آن ادست حافظ را غزل	
هر کس که نداد به جان مهر تو در دل	حقا که بود طاعت او ضائع و باطل
مهر عشق حقا سوگند بحق باطل بهوده قوله	
گشتیم جهان آله یمنیم و ندیدیم	بچون تو کس زیبا در شکل و شمائل
شکل صورت شمائل خصلتها قوله	
اگر زاهد خود بین در صومعه بگذر	آن لبر من بین که بود میر قبا ئل
خود بین خود پرست ز در صومعه بگذر ترک زهد نما و لبر آنکه دلهای عشاقان بحسن و کرمه برود	
غزل ردیف المیم	
الم یات للاجاب ان یتسرم	ولنا قضین العمدان یتنم
آیا ترسیده است مرد و ستانرا آنکه تم کنند و شفقت کنند باد و ستان و زرسیده است مریمان شکندگان اگر از شکستن عمد پشیمان شوند قوله	
الم یا تم انباء من فات عهد تم	وفی صده نار لاسے یتضرم
آیا نیاید ایشانرا اخبار کسی که فوت کرد عهد و ستان را و شکست پیمان ایشانرا و حال آنکه در سینه او	

از جان خود آسان بود از عشق تو شکل
 اورد دست مکریم تو کنی حسل سائل
 چون گشت ملاکام دل از رسل تو حائل
 بر دامن او دست زدن و از همه بکسل
 ملاحظه تو بر و بسندگی پیر مغان کن
 از بس جوان چه مراغ ساید
 از بس جوان چه مراغ ساید